

sau o simplă reprezentare a noastră. Religia adevărată va fi totdeauna o religie a faptelor bune concrete, deci o religie a păcii și a fericirii credincioșilor, nu o religie a iluziilor idealiste.

Lupta pentru pace este, astfel, un mijloc de verificare și reconsiderare a religiilor, în însăși osatura lor. Pacea, care stă la temelia oricărei religii, deoarece stă și la temelia însăși a vieții, aruncă adevărata lumină asupra atitudinii cinste și juste a reprezentanților și credincioșilor acelei religii. Cine luptă pentru apărarea și salvarea păcii, luptă pentru fericirea omului, iar religia adevărată stă în slujba credincioșilor și a fericirii lor, de aceea ea luptă cu toate puterile sale duhovnicești, pentru viață și pentru pace, nu pentru moarte și pentru război.

Preot Prof. D. Stăniloae

FORMELE ȘI CAUZELE FALSULUI MISTICISM

Ca toate sectoarele vieții și activității umane, așa și sectorul religios își are contrafacerea lui. Sectorul acesta al contrafacerilor religioase e desemnat, de obicei, prin numirea generală de fals misticism. Falsul misticism este buruiana rea care năpădește ogoarele sufletești ale unei comunități religioase, înăbușind sămânța cea bună. El este semnul rușinos al unei stări religioase înapoiate sub raportul intelectual și moral, mai bine zis tristul certificat al căderii dela însăși starea de religiozitate la aceea de magie, caracteristică popoarelor primitive stăpânite de păcaia groasă a ignorantă. Mai mult, falsul misticism intrține această stare de înapoiere, de decădere religioasă, de marasm moral. De aceea este, în primul rând, în interesul ridicării sufletelor la adevărata credință, la creștința luminată, la spiritualitatea autentică, la o viață morală superioară, ca Biserica să urmărească cu strășnicie purificarea vieții religioase a credincioșilor din sânul ei, de falsul misticism.

Falsul misticism e un sector larg, impletit, ca un hățis încurcat, din fenomene de multe feluri, datorit aproape fiecarei mai multor cauze. Un studiu complex al lui ar pretinde o străduțoare analiză și un ascuțit simț al nuanțelor și ar necesita timp îndelungat, iar expunerea rezultatelor s'ar extinde pe sute de pagini. Aici prezentăm doar schematic unele din multiplele fenomene ale acestui sector bolnăvicios al vieții omenești, ca și unele din cauzele lor.

Ca să dăm o definiție aproximativă a falsului misticism, am putea spune că el este o dispoziție a sufletului, care așteaptă sau vede la tot pasul un miracol, caută sau vede neconștient vedenii și îmbracă pe fiecare persoană mai deosebită în aureola supranaturală.

Fenomenele și vedeniile miraculoase, pe care le caută sau cu care se hrănește falsul misticism, le putem împărți în trei grupe. Primele două grupe se caracterizează prin aceea că autorii lor cred mai mult sau mai puțin cu sinceritate în ele. Ele sunt și în alte privințe înrudite, mai mult sau mai puțin împletite, deși la unele persoane domină mai mult un grup, la altele alt grup de fenomene. Unul din aceste grupe e cel al fenomenelor cari aparțin sferei largi a Occultismului, adică magiei sau vrăjitoriei (inclusiv spiritismul) și superstiției. Al doilea e grupul fenomenelor cari își au izvorul în diferite stări patologice. Un al treilea grup se caracterizează prin aceea că autorii nu cred în fenomenele pe care afirmă că le produc, ci practic, din anumite cauze, cu bună știință, o înșelăciune a credincioșilor, pe scară mare. Dar întrucât, după conținut, fenomenele din acest grup intră sau în grupul fenomenelor oculfe sau al celor patologice, putem să vorbim propriu zis numai de două grupe de fenomene ale falsului misticism și în loc de al treilea grup de fenomene, să vorbim numai de un grup deosebit de cauze ale lor. Occultismul și patologia desigur că nu dau

ST/Sy/4

numai forma acestor grupe de fenomene, ci ele sunt și cauzele lor. Dar în afară de aceste izvoare principale ale fenomenelor falsului misticism, mai sunt unele cauze auxiliare, care susțin, ca niște contraforturi, zidurile edificului nefast al acestui sector tenebros al vieții omenești, sprijinind ocultismul și patologia religioasă, făcând reclama fenomenelor produse de ele, sau producând ele înșile aparențele unor astfel de fenomene.

Vom împărți deci acest mic studiu în trei capitole, după cele două grupe de fenomene și după cauzele auxiliare ale lor.

I. **Domeniul ocultului, sau al magiei și superstiției.** E un domeniu care nu are pretenția că face parte întru totul din religie, totuși folosește aproape pe totdeauna și elemente ale religiei, încât mulți din cei ce practică formele magiei și ale superstiției, socotesc că nu păcătuiesc față de Dumnezeu, ci chiar îl servesc. Ceea ce dă practicilor magice un caracter de fals misticism, e convingerea celor ce recurg la ele că intră oarecum în contact nemijlocit cu lumea de dincolo, supranaturală. Superstiția se încadrează și ea în acest domeniu, căci cel ce-i plătește tribut, are în acel moment fiorul convingerii că este sau va fi înconjurat și apărat de o putere de dincolo de natură. Toate practicile vrăjtoarești și superstițioase sunt o menținere din păgânism, în care se practica pe scară largă, sub egida religiei, prezicerile și invocările magice ale puterilor suprafirești, din convingerea că zeii pot fi siliți, prin anumite cuvinte și gesturi, să comunice viitorul și să vină în ajutorul celor ce-i chiamă.

Revelațiunea divină oprește cu asprime vrăjitoria și Biserica creștină socotește că prin practicile magice se chiamă în sprijin duhurile rele, care ajută pentru moment pe cei ce recurg la ajutorul lor, ca pe urmă să-i poată lua în stăpânirea lor (Ernst Modersohn, «Im Baune des Teufels», 1933, passim). În timpul mai nou, mulți socotesc că prin practicile vrăjtoarești și spiritiste, omul descătușează anumite puteri inferioare necunoscute încă din firea sa, intrând în robia lor nefastă și înecând de a mai fi o ființă care stăpânește cu rațiunea peste aceste puteri, folosindu-le în mod liber. În orice caz, cel ce recurge la practici vrăjtoarești și superstițioase a căzut într-o stare morală inferioară, el nu mai e capabil de o creștere spirituală. Calea magiei e o cale comodă, pentru că nu cere niciun efort moral, dar tocmai de aceea e o pantă pe care omul se rostogolește dela demnitatea de ființă liberă și spirituală. Descântătoarea și cel ce recurge la ea, pentru a se vindeca de o boală, chiar dacă «întrebuințează» și numele lui Dumnezeu, nu-l mai rostesc în duh de rugăciune, ci oarecum ca pe un instrument de care dispun. Oamenii aceștia, prin practicile lor sunt ieșiți din instrument de care dispun. În loc de a căuta vindecarea prin rugăciune și prin îndreptarea veșii — dar și prin mijloacele naturale ale medicinei, date de Dumnezeu și descoperite prin efortul inteligenței —, în loc de a interpreta boala ca pe o cruce, adică drept un mijloc de perfecționare, dat lor de iubirea lui Dumnezeu, ei caută să scape fără niciun efort omenesc intelectual și moral, fără să câștige nimic moral din ea. Și pentru că Dumnezeu nu dă vindecare în modul acesta, fi întorc spatele și recurg la cel ce le oferă o vindecare comodă, lipsită de folos spiritual. Acești oameni devin incapabili de orice educație spirituală pe care o dă religia creștină. Ei nu mai ostendesc urcând calea cea strâmtă a virtuților spre chipul bărbatului desăvârșit, după asemănarea lui Hristos.

Lată unul din motivele pentru cari în decursul întregii Revelațiuni, Dumnezeu oprește cu severitate practicile vrăjtoarești. În preajma intrării în Țara Făgăduinței, Dumnezeu, dând poporului Israel, prin Moisi, reguli de purtare în pământul în care va intra, îi spune: «Când vei intra în pământul pe care Domnul Dumnezeu tău îți-l va da, să nu te deprinzi să săvârșești grozăviile acelor popoare. Să nu se dovedească la tine vreunul care arde în foc pe fiul sau pe fiica sa, nici superstițios, nici fălcuitor de semne, nici prezicator, nici fermecător, nici vrăjitor, nici descântător, nici mag, nici din cei ce întreabă morții. Căci este grozăvie înaintea Domnului cel ce săvârșește acestea și din pricina acestei urciuni, Domnul Dumnezeu îl va gonî din fața Sa. Tu fii fără prihană înaintea Domnului Dumnezeuului tău. Fiindcă popoarele acestea pe care le vei alunga, ascultă de fălcuitorii de semne și de vrăjitori, iar pe tine te oprește Domnul Dumnezeuul tău» (Deuter. XVIII, 9-14). Toate formele de vrăjitorie înșirate aci sunt privite de Dumnezeu nu ca niște inutilități indifferente, ci ca păcate din cele mai grave.

Era obiceiul la păgâni că se puneau copii în brațele idolului înfierbântat pe dinăuntru de foc, ca să ardă ca jertfe aduse lui. Evreii sunt oprîți, în diferite rânduri, dela această crudă și absurdă practică (II Regi XVII, 7; II Regi XXIII, 10). De aci se vede că adeseori se lasau și ei ispiți de ea. Ea se spune împede că însuși regele Ahaz din Iuda «l-a ars pe fiul său în foc, după spurcatul obicei al păgânilor» (II Regi XVI, 3). La fel se spune despre Manase, că «a ars pe fiul său în foc» (II Regi XXI, 6). Dar în legătură cu această faptă a lui Manase, sunt înșirate și diferite practici magice și superstițioase, ca și în Deuteronom XVIII, 9-14, ca dovedă că toate aveau la păgâni caracter religios, prin toate se considera că se slujește zeilor, dar în realitate prin toate se refuza, după Sf. Scriptură, slujirea lui Dumnezeu, și de aceea practicile vrăjtoarești erau socotite la fel de grave ca și arderea copiilor. Lată textul complet despre Manase: «Apoi a ars pe fiul său în foc și s'a îndeletnicit cu ghicitoria, cu vrăjitoria și a pus chemători de morți și fălcuitori de semne, cu un cuvânt, a sporit răul înaintea Domnului, ca să-L întărească. Și a pus chipul Așerei, pe care îl făcuse, în templu».

Acest fel de jertfă a copiilor nu mai este, de sigur, astăzi, în uz. Dar «treceva prin foc» a tinerilor a rămas, prin multe locuri, ca un obicei de care se leagă diferite semnificații.

În textul din Deuteronom se vorbește apoi despre prezicători. În ce consta prezicerea? Dicționarul biblic al lui Zeller spune: «Clar-văzătorul și prezicătorul folosea mijloace și căi, invocări și meșesuguri, semne în natură, prin cari manifesta voința de a pătrunde în imperiul închis al spiritelor, prin cari bătea la ușă încuiate și intra în comuniune cu puterile satanice». Oamenii au dorința adâncă de a rupe vălul care acoperă tărâmul de dincolo, ca și drumul de mai departe al vieții lor pământești, ca să facă pași siguri în viață. Dumnezeu răspunde la această dorință prin cuvântul Său revelat și prin Duhul Sfânt. În afară de aceea, Dumnezeu lasă și omului posibilitatea să-și pună mîntea la contribuție, prevăzând viitorul pe baza elementelor date. Cuvântul lui Dumnezeu ne revelează ceea ce este necesar să știm despre viața de dincolo. Sf. Scriptură spune lucruri minunate despre bunătățile ce așteaptă, în comuniunea cu Dumne-

zeu, lângă răul vieții, pe cei ce fac aici voia lui Lui. Dar oamenii nu sunt mulțumiți cu ceace le spune Dumnezeu. Și, deci, caută pe alte căi, oprite de Dumnezeu, să afle mai multe lucruri despre viața de dincolo. Dorința de a face pași siguri pe drumul vieții îi răspunde Dumnezeu prin Duhul Sfânt, prin care El ne luminează, ne sfătuiește în situațiile grele și încurcate, când trebuie să luăm hotărâri importante. El ne conduce la tot adevărul, prin Duhul Sfânt. Dar această călăuzire e legată de condiția ca să fim ascultători de Dumnezeu și peste tot să ducem o viață morală și să punem la contribuție și cugctarea noastră. Prețul acesta nu vrea însă să-l plătească oricine. Și pentru că fără acest preț, fără această osteneală, care desăvârșește pe om din zi în zi, nu obține călăuzirea dela Dumnezeu, renunță la ea și o caută pe alte căi, lipsite de orice efort, dar pline de priecidie, pentru viața lui religioasă și morală.

El surprinzător să constatăm, cât de mult mijloacele prin cari caută oamenii să-și procure și azi informații asupra viitorului și vieții viitoare, coincid cu mijloacele prin cari cereau popoarele păgâne aceste informații dela zeii lor.

Există o prezicere prin cuvânt și prin persoane mijlocitoare omenști. Dar există și o prezicere pe baza a tot felul de semne, cari erau interpretate.

Prezicerea prin cuvânt era practică de persoane cari dobândeau pe oarecare cale o pătrundere în lumea nevăzută, după cum pretindeau ele, și aflau astfel dela zei informații asupra viitorului. Pentru aceasta trebuiau să cadă din starea normală într'o stare de transă, asemenea somnului, într'un extaz, cu ajutorul unor aburi amețitori, sau pe alte căi. Era o coborâre din lumina clară a rațiunii și a conștiinței, care constituie demnitatea și puterea omului și pe linia căreia are să se facă desăvârșirea lui, în temnița întunecoasă, semi-animalică a stărilor, cari înăbușe și leagă puterile superioare ale omului.

Că prezicătorii și clar-văzătorii aceștia nu erau sub stăpânirea Duhului dumnezeesc și într'o stare plăcută Lui, se vede din cazul roabei din Filipi, care avea duh pitonicesc și care prezicea, aducând mult câștig stăpânilor ei. Sf. Apostol Pavel a scos acest duh din ea, deși spunea lucruri favorabile lui și însoțitorilor lui. Adevărul pe care-l poate spune uneori clar-văzătorul sau prezicătorul, nu trebuie să ne înșele asupra urmărilor dezastruoase pe cari aceste practici le au din punct de vedere moral, religios și al sănătății, asupra celor ce le practică sau aleargă la ele.

Un alt fel de prezicere consta din interpretarea de semne. La Osea IV, 12, Dumnezeu mustră pe Evrei că «întreabă lemnul». Se aruncă, adică, bețe în aer, și din poziția lor în urma căderii, se trage o concluzie. Azi avem ceva asemănător în aruncarea de monede, sau în datul în cărți. Deasemenea se citea viitorul în pahar. Era un obicei care se practica în Egipt (Geneza XLIV, 5: «Pentru ce ai furat cupa din care bea stăpânul meu și din care ei ghidește?»), dar se practică și azi. Să ne gândim numai la ghicitul în cafea. Se practica apoi cititul în stele, interpretarea eclipselor de soare și de lună, a norilor și a formelor lor. Obiceluri pe cari le întâlnim și azi. Se lua seama la zborul și strigătul păsărilor, la măruntaiele animalelor jertfite, adică la forma și culoarea ficatului, la înfățișarea sângelui, la felul cum se producea întâlnirea cu oamenii, etc.

Toate acestea se practică până azi, căzând sub osanda lui Dumnezeu, cum cădeau și în timpurile biblice. Napoteon și Voltaire luau seama la strigătul păsărilor. La noi se consideră strigătul cucuvelei sau hăuțitul câinelui, prevestitoare de moarte. Vânătorii se tem când, mergând la vânătoare, le tale drumul o femeie sau un iepure și, în general, dacă cineva întâlnește, când pleacă la un lucru, pe cineva cu un vas gol, socotește aceasta ca o prevestire de nereușită. Trăim încă în plin păgânism, sau creștinism nostru este sufocat, în viața de toate zilele, de păgânism. E încă foarte înrădăcinată în subconștientul nostru și manifestată în practici ca cele amintite, credința în intervenția unor forțe nevăzute cari n'au nimic deaface cu Dumnezeu și cu învățătura creștină.

O importanță mare s'a dat totdeauna visurilor. Desigur, Sf. Scriptură ne înfățișează și unele visuri revelatorii, prin cari Dumnezeu a comunicat ceva oamenilor. Dar în general, sensul visurilor nu-l cunoaștem și cele mai multe n'au decât o causalitate organică sau psihologică. Prezicătorii pretind însă că știu sensul tuturor visurilor și atribuie tuturor visurilor rosturi revelatorii. Ei au construit o adevărată știință, mai bine zis o adevărată pseudo-știință, din interpretarea visurilor, care își găsește expresia în cărți de tot felul. Pentru că se credea că prin visuri își comunică zeii voința, oamenii căutau în tot felul să aibă visuri, revelatorii. Dormeau pe mormintele înaintașilor și considerau visurile ce le aveau acolo drept comunicări ale celor adormiți.

Tot în legătură cu prezicerea viitorului stă și considerarea anumitor zile, ca norocoase pentru începerea unei acțiuni, iar a altora ca nenorocoase. Așa e socotită ca zi nenorocoasă Marția, desigur pentru că Marția era închinată lui Martie, zeul războiului. Mulți au teamă grozavă de numărul 13. În multe hoteluri din Apus nu se dă niciunei camere numărul 13, iar pe străzi, numărul 13 e înlocuit cu 12 b. Teama își are poate cauza în faptul că Iuda, care era ca al 13-lea la masă cu Iisus, L-a vândut. Dar oare n'a fost crucea lui Hristos spre mântuirea lumii? Iar după înălțarea Domnului n'au fost 13 Apostoli (Matia și Pavel, adăugați la cei 11) și nu prin ei a fost câștigată lumea la creștinism?

În Deuteronom XVIII sunt numiți și vrăjitorii în chip special. Vrăjitorul are comun cu prezicătorul sau clar-văzătorul voința de a înălțura — întruvoia voiei lui Dumnezeu — marginile ce sunt puse cunoașterii noastre naturale și de a pătrunde în tărâmul închis pentru a smulge de acolo ceva ce Dumnezeu nu vrea să comunice. Dar în timp ce prezicerea și clar-văderea se referă mai mult la cunoaștere, vrăjitoria se referă mai mult la acțiune. Vrăjitoarea face ceva, efectuluză, acționează, produce un rezultat, nu numai prezice ceva. Unii cred că vrăjitoarea poate să ia laptele vacilor, să aducă moarte cuiwa, să desguste pe un tânăr de o tânără sau să îl lege de o alta. De obicei i se cer lucruri imorale, nedrepte, groaznice și atât cel împotriva căruia lucrează, cât și cel în faorul căruia lucrează sunt privați de libertate, sunt puși sub o forță stranie, care până la urmă îi strivește. Pentru a produce efectele sale, vrăjitoarea caută să silească anumite puteri de dincolo de fire să se pună în slujba ei. Intrucât efectele pe cari caută să le producă nu corespond voiei lui Dumnezeu, nu sunt spre slava Lui și întinderea ordinii binelui, ci spre satisfacerea unor poftte egoiste urfite, acele puteri nu sunt puteri dumneze-

zeești, obținute prin rugăciune, smerenle și viață curată, ci puteri întunecate. Sf. Scriptură le consideră puteri ale Satanei. In II Tes. II, 9, Sf. Apostol Pavel vorbește despre «lucrarea lui Satan însoțită de tot felul de puteri și de semne și de minuni mincinoase». De sigur, ele pot fi ale lui Satan și numai în sensul că reprezintă tot ce e turpitudine în om. Ca să alege cineva după avantajile ce i le promite o vrăjitoare, trebuie să se fi atrofiat în el tot ce e simț moral și să se fi stărmit extrema mârșăvie și turpitudine. Și, cum spune Sf. Ap. Pavel, efectele produse de vrăjitoare sunt amăgitoare, sunt minuni aparente, sunt avantajii de scurtă durată, abstracție făcând de pierzania sufletească ce o aduc celor ce umbli după ele.

Mulți, din temerea de puterile întunecoase ale lui Satan, sau ale vrăjitorilor, poartă fel de fel de talismane, uitând că și aceasta e o practică magică, contrară lui Dumnezeu, nereligioasă, odată ce în loc să se încreadă în ajutorul lui Dumnezeu, dat celor ce se roagă și se străduiesc după o viață curată, se încred în forța obscură legată de un obiect oarecare și care lucrează fără o motivare morală. Obiceiul talismanelor vine și el dela popoarele păgâne. Dumnezeu îl osândește aspru la Is. III, 20. Vrăjitoria era în floare la Egipteni, la Babiloneni, la Greci, dar era foarte lătită și la Evrei. Indată ce creștinismul se revarsă din Ierusalim, îl întâmpină Simon Magul (Fapt. Ap. VIII, 99, urm.), iar Apostolul Pavel este întâmpinat în prima lui călătorie misionară de vrăjitorii Barisus (Fapte XIII, 6).

Sf. Ap. Pavel pune, în Gal. V, 20, vrăjitoria și fermecătoria între faptele trupului și declară că «cei ce fac unele ca acestea nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (Gal. V, 21). Practicile magice sunt fapte ale trupului, adică ale omului lipsit de Duhul lui Hristos, căci dacă ar avea Duhul lui Hristos, n'ar recurge la aceste efecte comode, cari nu-l aduc niciun folos spiritual, cari nu-l ajută în creșterea lui duhovnicească, ci, dimpotrivă, îl rostogolesc în indiferența morală. «A uza de vrăjitorie e mult mai comod pentru omul natural, decât a face pocăință, a se converti la Dumnezeu, a răbda cu credință și a fi mulțumit cu purtarea de grijă a lui Dumnezeu» (Modersohn, op. cit., p. 27).

Tot așa îl exclude și Apocalipsa pe vrăjitori din împărăția lui Dumnezeu, punându-l în rând cu ucigașii și cu închinătorii la idoli, așa dar cu cei mai mari păcătoși: «Afară câinii și vrăjitorii și curvarii și ucigașii și închinătorii la idoli și toți cei ce lucrează și iubesc minciuna» (Apoc. XXII, 15).

Dar cu toate aceste avertismente severe, practicile magice au pătruns și în creștinism, încă din primele veacuri. Deaceia, Sf. Ioan Gură de Aur se vede silit să le condamne din nou: «Tu folosești, zice el, nu numai talismane, ci și formule vrăjitorești, întrucât introduci în casă femei bete și amefite. Și nu te rușinezi să te întorci spre astfel de lucruri? Crezi că te poți scuza cu aceea că femeia e o creștină și nu spune altceva decât numele lui Dumnezeu? Tocmai de aceea o detest și o ocolesc mai mult, pentrucă spurcă numele lui Dumnezeu, și în vreme ce se numește creștină, săvârșește lucruri păgânești» (La Modersohn, op. cit., p. 30).

În lista păcatelor dela Deuteronom XVIII, e numit mai departe, descântecul. Acesta este o formă specială a vrăjitoriei. Descântătorii erau oameni

cari, prin întrebunțarea unor formule magice însoțite de suflări, afumări și de alte ceremonii vrăjitorești, săvârșeau tot felul de preținse minuni, vindecări, etc. Este o practică ce durează iarăși până azi.

Unii aduceau de față, prin descântecul lor, spiritele celor morți, pentru a afla dela ele viitorul. E o practică ce s'a generalizat și sistematizat în timpul mai nou, în spiritism. Regele Saul a interzis-o, dar pe urmă a recurs el însuși la ea, cerând vrăjitoarei să-i aducă spiritul lui Samuil (I Sam. XXVIII, 9, urm.). Manase i-a dat libertate (II Regi XXI, 6). Iosia a interzis-o din nou (II Regi XXIII, 24), dar ea a continuat să existe până azi. Invocările morților se făceau prin formule magice, deobicei pe mormintele celor pe cari voiau să-i cheme (Is. LXV, 3, 4). Formulele se roșteau în șoaptă, murmurat, cu oftături, ca să dea impresia că ies din pământ, că morții înșiși vorbesc cu cei ce-i invocă. Spiritismul are și el urmări dezastruoase asupra celor ce-l practică. Mediile ajung într'o stare de degenerescență nervoasă, iar participanții la ședințele spiritiste sunt incapabili de o viață religioasă autentică și de o creștere duhovnicească.

Peste tot, cei ce practică vreo formă de vrăjitorie sau se încred în ea, își închid drumul unei creșteri spirituale, căci vrăjitoria nu are o doctrină spiritual-morală; dimpotrivă, ea satisfăce orice pretenție imorală a omului, pentru a-l rostogoli în indiferențismul moral, sau în imoralitate.

Cât de nefastă este vrăjitoria, în toate formele ei, o vedem și din pedeapsa aspră ce-o rănduiește legea prin Moisi, împotriva vrăjitorilor și descântătorilor. În Levitic XX, 27, se spune: «Oricare bărbat sau femeie dintre voi se va face descântător sau vrăjitor (în trad. d'n 1936: se va îndeletnici cu chemarea duhurilor celor morți, ori cu vrăjitoria), cu moarte să se omoare, cu pietre să-l ucideti, vinovați sunt». Dar Dumnezeu merge și mai departe și amenință și pe cei ce merg la vrăjitori și descântători. În Levitic XIX, 31 se spune: «Să nu mergeți la cei ce vrăjesc și de descântători să nu vă lipiți (în trad. d'n 1936: nu umbrați după cei ce cheamă duhurile celor morți și după vrăjitori), ca să nu vă spurcați cu ei; Eu sunt Domnul Dumnezeuul vostru». Sensul textului e că cei ce se duc la vrăjitori, uită pe Dumnezeu cel adevărat și și caută alți dumnezei. Păcatul lor este așa de grav, că Dumnezeu îi va nimici din poporul lor: «Oricine se va duce la descântători sau la vrăjitori (trad. d'n 1936: ca mai sus), ca să desfrăneze cu ei, voui pune fața Mea asupra aceluia și-l voui pierde din poporul lui».

II. Domeniul patologicului. Un alt grup de fenomene cari alimentează și d'n cari se alcătuește falsul misticism, își are cauza în variatele boli ale creierului. Fenomenele din acest grup, spre deosebire de practicile ocultismului, se pretind ca făcând parte din sectorul religios. De aceea ele cuceresc adeseori încrederea unor mari masse de credincioși. Distanța între autenticul religios și contrafacerile lui este aci cu mult mai greu de făcut. Acestor stări patologice se datoresc mai ales preținsele vizuiri. Ele sunt susținute însă și de o frământare religioasă în cei ce le produc, ca și în cei ce le acceptă, spre deosebire de manifestările ocultismului, cari sunt l'psite de o frământare religioasă, deși sunt însoțite și ele de un fior al întâlnirii cu nevăzutul. Dar dacă privim atent, observăm că și frământă-

tarea religioasă la subiectele producătoare de false viziumi, e bolnăvicioasă. Caracterul bolnăvicios al frământării religioase la subiectele producătoare de false viziumi, se cunoaște după aceea că frământarea lor religioasă e înspăimântător de exagerată și izbucesc fără motive serioase. Când cineva e apucat dintr'odată de renunșări exagerate, de o spaimă religioasă îngrozitoare, fără să poată indica păcate prea grave în viața lui anterioară, e evident că avem de-a face cu o stare patologică: «O căință adâncă, dureroasă, o luptă îndelungată, fierbinte și cutremurătoare cu păcatul, o teamă de a nu se mântui, care răpește ziua odihna și noaptea somnul, și apropie pe om de disperare, o tensiune ca aceea pe care o trăiește David, potrivit Ps. 50, Pavel în Damasc, Luther în chiliă mânăstirii, o indiferență trecătoare ce se naște de aci față de alte interese, dătorii și griji, dar nu mai puțin și o bucurie negrăită pentru pacea aflată în sfârșit, care se revărsă peste toate marg'nile, toate acestea sunt, în anumite condiții, apariții foarte sănătoase ale vieții religioase... Dar acolo unde aceste manifestări nu stau în nicio relație normală cu viața lăuntrică de mai înainte, acolo unde izbucnesc fără motiv, ele indică o boală a creierului ca izvor al lor. Un om sănătos până de curând, care își făcuse prea puțină sau nicio grijă de raportul său cu Dumnezeu, e cuprins dintr'odată de o spaimă inexplicabilă pentru păcatele sale și tremură de judecata și de pedeapsa dumnezească. Dar întrebă de păcatele sale, nu știe să numească niciunul» (Hermann Werner, Der religiöse Wahnsinn, 1890, p. 6).

Schimbările acestea bruste, nemotivate, se produc mai ales la cei ce se îmbolnăvesc în timpul vieții lor. Sunt însă unii cari vin cu o ereditate bolnavă pe lume. Dar, făcând abstracție de cei vizibili bolnavi și cunoscuți ca atare în societate, mulți prezintă diferite stadii de tranziție dela sănătate la boală, și nu pot fi categorisiți numaidecât ca bolnavi. În starea categorică de boală trec abia într'o anumită fază a vieții lor, și deci pot fi cunoscuți ca bolnavi după aceleași simptome ca și cei ce se îmbolnăvesc în cursul vieții lor. Ei se apropie cu atât mai mult de cei ce se îmbolnăvesc în timpul vieții, cu cât de cele mai multe ori și aceștia vin pe lume cu o oarecare predispoziție spre boală. «Cineva, cu toată predispoziția spre boală, moștenită, poate fi, dacă trăiește în împrejurări favorabile, în general, sănătos. El se îmbolnăvește numai în urma vreunor influențe cari trezesc acea predispoziție și o activează, încât e greu de spus în care grupă trebuie clasat (între cei născuți bolnavi, sau între cei îmbolnăviți în cursul vieții). Totuși, în majoritatea cazurilor, se constată ușor dacă o turburare sufletească arțge un creier ce lucrează normal, sau un creier care, fie printr'o ereditate apăsătoare, fie prin influențe ulterioare nefavorabile, de pildă printr'o rănire a oaselor craniale, printr'o aprindere de creier, prin abuzuri sexuale, prin beție, etc., a luat o dezvoltare anormală. Persoanele din categoria din urmă sunt aruncate la marginea nebuniei de cele mai nelăsunate prilejuri. O schimbare a modului de viață, a domiciliului, lovituri ale soartei, intrarea în epoca pubertății sexuale, etc., ajung pentru aceasta. Încă înainte de îmbolnăvirea propriu zisă, oamenii din această categorie manifestă o slăbiciune impresionabilă, o accentuată iritabilitate, o mică putere de rezistență a sistemului nervos, nu arareori unită cu ipohondria, isteria sau epilepsia, iar pe teren spiritual o sensibilitate exagerată care, prin întâmplări mici, ca de pildă printr'o indispoziție ușoară, o schim-

bare a timpului, neîmplinirea unei mici dorințe, o mică deosebire de păreri într'o discuție, e transpusă într'o stare de puternică excitație și mare durere; o vie imaginativă împreunată cu o incapacitate de cugetare consecventă, o voință care se stărnește ușor, dar n'are puterea duratei și consecvenței» (Werner, op. cit., p. 49).

Odată îmbolnăviți, sau odată predispoziția lor spre boală activată, oamenii aceștia progesează repede la anumite idei fixe. Ideile fixe «sunt anumite idei chinuătoare, cari li se înfățișează mereu, împotriva voinței lor și de multe ori pentru o durată mai lungă, ba nu arareori după foarte scurte întreruperi. Bolnavii văd perfect absurditatea acestor idei, lipsa lor de temei, dar cu toată combaterea lor, nu se pot elibera de ele. Ei nu numai că sunt adeseori sau chiar permanent turburați și neliniștiți de ele, uneori până la disperare, ci sunt și împinși la acțiuni corespunzătoare, deși poate că pe de altă parte le găsec caraghioase și condamnable» (Werner, op. cit., p. 12). În studiul său «Der religiöse Wahnsinn», Hermann Werner afirmă că ideea fixă se datorește încercării involuntare a bolnavului de a-și explica starea sa schimbată. «Deosebirea între odinioară și acum se impune conștiinței lui cu atâtă putere și într'un mod atât de impresionant, încât îi v'n drept explicație fel de fel de gânduri. Nu penetrucă el ar căuta, după metoda cercetătorului științific, cauzele acestei schimbări cu o intenție conștientă și cu folosirea întregii lui agerimi. Încercarea lui de explicare e mai degrabă una involuntară». La început nu va putea da un răspuns sigur, din ideile explicative ce se prezintă în fața sa nu se va impune niciuna cu putere hotărătoare. «Adeseori aceste idei oscilează, se schimbă lungă vreme, până când din amestecul lor pestrîi se ridică una, ca o colină s'întuă deasupra întregului teren inundat. Alteori însă, ideea care pune stăpânire pe bolnav ca ideea fixă i se impune fulgerător, ca printr'o iluminare» (op. cit., p. 45-46).

Ideia aceasta se desprinde de obicei din cercul preocupărilor anterioare ale bolnavului, preocupări legate de starea sau de profesunea lui, de concepțiile, gusturile, idealurile lui, de problemele timpului. Aci are un rol considerabil subconstientul cu mecanismele lui complicate și obscure, anevoie de stabilit. Numai atâtă se poate spune cu oarecare siguranță, că ideea fixă se desprinde din cercul ideilor cari au preocupat în ultima vreme pe bolnav.

Asfel se înțelege, că firile orientate religioas, în caz de deranjament mental, vor fi stăpânite de idei fixe religioase. «Dar nu arareori nebunia se îmbracă în haina religioasă și acolo unde bolnavul nu se preocupase cătuși de puțin de religie și deabia după ce s'a îmbolnăvit a recurs la religie, ca la un mijloc de mângâiere, ca prin ajutorul ei să se elibereze de chinul, teama și neliniștea sa insuportabilă. Dar fie că s'a îndreptat spre preocupările religioase cu mult înainte de îmbolnăvire, fie numai în ultimul timp dinainte de boală, ele îl îndeamnă acum să-și explice, cu ajutorul ideii religioase, transformarea produsă în starea sa lăuntrică» (op. cit., pp. 47-48).

În orice caz, boala este cauza ideii fixe și nu invers. Deci nu preocupările religioase mai frecvente ale cuiva, produc starea religioasă patologică, așa cum nu preocuparea intensă a unui om cu problemele ingineriei îl duce la vreo idee fixă din acest domeniu, ci starea de boală în general

face pe unul să o îmbrace într-o idee fixă religioasă, pe altul într'una d'n dcmeniul ingineriei. De sigur, stimularea exagerată a sensibilității religioase prin amenințări înspăimântătoare cu judecata d'n urmă, sau prin alte metode, îngrozirea omului cu umflarea păcatelor lui, poate contribui la transpunerea lui într'o stare excitată. «Dar, în general, trebuie să se afirme cu curaj că acolo unde înrăurirea sănătoasă și înțeleaptă a religiei prilejuește dezvoltarea unei boli sufletești, a existat de mai înainte o stare de debilitate care era incapabilă de o prelucrare justă a impresiunilor și ideilor primite. Cei asupra cărora religia produce astfel de efecte sunt debili, melancolici, epileptici, isterici, ipohondrii, sau cei bolnavi sufletește de mai înainte» (op. cit., pp. 41-42). Așa se explică deoc în general, bolile mintale iau de cele mai multe ori o formă religioasă. Foarte just observă Kraft-Ebing: «Mulți d'n cei cari caută în limanul religiei ocrotire și mângâiere, sunt naufragiați în furtunile vieții, cari aleargă aci trupește și moralicește zdrobiți» («Lehrbuch der Psychiatrie», 2 Aufl., Stuttgart, 1883, Rand I, p. 156). «Departate de a înmulți primejdia îmbolnăvirilor, religia o micșorează» (Werner, op. cit., p. 42). Influența ei mângâietoare, sprijinul ce-l dă sufletelor obosite, descurajate, răbdarea la care le îndeamnă, reține pe mulți dela rostogolirea în nebunie, atenuează boala provenită din alte cauze și chiar ajută la vindecarea ei.

Nu e mai puțin adevărat însă, că faptul că foarte mulți din cei deranjați sufletește recurg la idei religioase pentru mângâierea lor și că aceștia, nefiind propriu zis alienați, deci izolați de societate, ci pe diferite trepte între sănătate și boală, stau în mijlocul societății, face ca obsesiile și pretinsele lor vizuni să exercite o influență asupra stării religioase a marelui masă a credincioșilor, generalizând un fel de fals misticism. De aceea se impune o grijă deosebită din partea preoților, ca să ferească masa credincioșilor de astfel de influențe, oprindu-i, prin explicări convenite, de a crede cu ușurință în toți cei ce pretind că au vizuni.

Dar înainte de a ajunge la această problemă, să vedem cum ideile fixe se pot transforma în «vizuni», sau pot naște în cei stăpâniți de ele, iluzia unor vizuni. Problema aceasta este, de sigur, și mai greu de lămurit, decât aceea a nașterii ideilor fixe. Uneori ideile fixe n'au un caracter absurd și totuși se produc «aparitiții». Sau ele se produc și când deranja-rentul mintal se manifestă numai ca o anumită dezordine în idei, cu precum bănărea umora din ele. Ba se produc uneori și la oameni în general sănătoși mintal, dar cu o vie fantazie și preocupăți intens de anumite lucruri. Pascal vedea permanent, în urma unei căderi primejdioase, o păstie înaintea sa. Walter Scott a văzut odată pe prietenul său Byron, mort, înfășurat într'o draperie. Swedenborg se lăuda că 28 de ani a văzut chipuri supranaturale. El afirmă că petrecea regulat cu Ingerii în casele lor, în curțile, în grădiniile lor înflorite. Dar din descrierile lui se observă că aceste apariții au o origină pământescă. Poate că în această asemănare a aparițiilor cu realitatea pământescă, și în faptul că ele nu comunică văzătorului lor nimic deosebit, avem unul din criteriile sigure că ele nu au un caracter supranatural.

Cu atât mai explicabil este că asemenea apariții înșelătoare se produc în fața celor într'un oarecare grad deranjați mintal. «Dacă partea corespunzătoare a creierului este excitată în mod deosebit, cum se întâm-

plă adeseori la bolnavii mintal, un chip al memoriei, care le trezește interesul din nou, devine mai viu și se învoreașă așa de mult, încât li se pare că îl văd. Aceasta e halucinația. Ea nu e altceva decât transformarea unei idei în întipărire ale simțurilor... De obicei, simțurile sunt puse în activitate prin influențe ce vin din afară, prin extremități și ramificațiile nervilor simțuali în ochi, urechi, limbă, nas și piele. Dar la fantasmele în chestiune, simțurile sunt excitate dinăuntru, prin influențe sufletești, prin reprezentări. Bolnavul însă nu-și dă seama de această origină a lor» (op. cit., pp. 21-24).

De sigur, aceasta nu înseamnă că nu există și vizuni reale de origină supranaturală. Creștinismul stă pe baza Revelației divine, care s'a produs în marea parte prin vizuni, și în istoria lui s'au produs adeseori vizuni autentice. Dar ele, pe lângă faptul că se produc prin oameni sănătoși mintal, se mai caracterizează prin aceea că sunt: 1. lipsite în general de o formă asemănătoare formelor din lume; 2. sunt rare, sau extraordinare, și servesc unui scop de mare misiune; 3. presupun o curățire desăvârșită de patimi la cel care le are. Să luăm aceste caracteristici pe rând.

1. Vizunile adevărate sunt, în general, mai presus de orice formă. Numai când se simbolizează prin ele sensuri spirituale, primesc oarecare forme, ca, de pildă, în Apocalipsă sau la Daniil, dar chiar prin această se arată că formele respective nu sunt inerente realităților cerești. Falsii văzători însă nu știu de un astfel de caracter simbolic al «viziunilor» lor, ci le iau ad-litteram, atribuind divinității forme întru totul omenești. Că lumea supranaturală nu are forme asemănătoare celor pământești și în general nu se face cunoscută în astfel de forme, vedem din exemplul Sf. Apostol Pavel, care spune că atunci când a fost răpit în al treilea cer, a auzit cuvinte de nespus, pe cari nu-i este dat omului să le rostească (II Cor. XII, 4). Iar despre bunătățile vieții viitoare, care ar trebui să se desvăluie în parte văzătorului, spune că: «ochiul nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s'au suț» (I Cor. II, 9). Spiritualitatea ră-săriteană a dezvoltat această învățătură, având în general o atitudine necredincioasă față de vizuni, pe motiv că dumnezeescul nu începe în formele lumii acesteia. Sf. D'adoch al Foticeii spune: «Chiar dacă ni s'ar trimite vreodată de Dumnezeu vreo vedere și n'am prîmi-o, nu s'ar supăra pentru aceasta preadoritul Domn Iisus pe noi. Căci știe că o facem aceasta pentru viclesugurile drăcilor... Să luăm următoarea pildă pentru înțelegerea lucrului: o slugă e chemată de stăpân noaptea la poarta curții, după o îndelungată lipsă; dar ea necunoscându-l sigur, nu-l deschide ușa, căci se teme ca nu cumva, înșelând-o asemănarea glasului, să se facă pierzătoare lucrurilor ce i-au fost încredințate de stăpân. Domnul acesteia nu murmură că nu se va mânia pe ea când se va face ziua, ci o va învednici de multe laude, fiindcă a socotit că și vocea stăpânului este înșelăciune și n'a voit să piardă lucrurile lui» (Cuvânt ascetic, F'localia II, ed. I, p. 354—5). Iar în Pateric se dau o mulțime de cazuri când diavolul ia înfățișarea ingerului lumii pentru a amăgi pe pustnici (Pg. 315). Uneori ia chiar înfățișarea lui Hristos. Dar pustnicul închide ochii și la invitația d'avolului, văd pe Hristos cu ochii mei aici în lumea aceasta» (p. 399). Evagrie Ponticul cere, din acest motiv, ridicarea la rugăciunea fără formă, îndemn care

perzistă în toată spiritualitatea răsăriteană ulterioară. «Căci se întâmplă că în vreme ce te rogi curat și netulburat, să îți se înfățișeze deodată înaintea vreun chip străin și ciudat, ca să te ducă la părerea că Dumnezeu este acolo și să te înduplece să crezi că Dumnezeu este cantitatea ce îți s'a arătat fie deodată. Dar Dumnezeirea nu este cantitate și nu are chip» (Cuvânt despre rugăciune, cap. 67, Filocalia I, ed. I, p. 83).

Desigur, Patericul admite și arătări cerești (p. 319). Sf. Simion Teologul are adeseori convorbiri cu Iisus în lumină, iar în cursul disputei isihaste Biserica noastră a formulat învățătura despre vederea luminii dumnezeiești. Dar în toate aceste cazuri nu e vorba despre vederi de forme asemănătoare formelor pământiești, ca să nu zic peste tot de forme. Sf. Simion Noul Teolog cere și el rugăciunea fără formă. (Despre cele trei forme ale rugăciunii, Opera, ed. II, Syros, 1886, pg. 354 urm.). Iar «vederea» luminii dumnezeiești nu are sensul unei vederi materiale, ci e ceva mai presus de orice vedere, e ceva cu totul de ordin spiritual, intraductibil în cuvânt și forme pământiești, negrăit, care nici nu ar trebui să se numească propriu zis vedere, cum spune necontenit Sf. Grigorie Palama.

2. Vederile adevărate sunt extrem de rari, sunt extraordinare, și servesc unor scopuri de mare activitate misionară. Când tot al zecelea individ ni se prezintă cu pretenția că are viziuni și încă aproape zilnic, pe de altă parte e incapabil de o lucrare serioasă de misiune, avem deaface în mod sigur cu niște bolnavi mintal, sau cu niște șarlatani, sau cu niște victime ale ignoranței. Viziunea și minunea sunt nu numai supranaturale, ci și extraordinare. Dumnezeu nu suspendă ordinea naturală, pe care tot el a făcut-o, prin intervenții supranaturale, la tot pasul și de hătărul individual al oricui, ci o face aceasta în mod cu totul extra-ordinar și în vederea mântuirii sau a reconverțirii unor mari mulțimi. Sf. Ap. Pavel a avut o singură răpire și vorbește despre ea o singură dată și abia după 14 ani, silit de cei ce-i contestau autoritatea spre pierzania lor, dar și atunci o anunță simplu, fără să o descrie în amănunte (II Cor. XII, 3-4). E o discreție plină de învățăminte. Acele «câșnicii» sentimentale de fiecare zi și de toată viața, pe cari le au unele credincioase cu Hristos, sunt o modă mai nouă a catolicismului, de care nu știe nimic creștinismul primar, nici Ortodoxia, care expune pe om mai mult greșelii și amăgiri.

3. Scrierile ascetice răsăritene, dacă vorbesc înecori de răpire sau de vederea luminii dumnezeiești, consideră că acestea nu pot avea loc decât după o desăvârșită curățire de pătimi, prin eforturi cari durează o viață întreagă, deși uneori pot fi unele firi fericite cari au dela început o mai mare curăție. În orice caz, departe de a fi apanajul unor firi sentimentale, ca în catolicism, fenomenele de natura aceasta presupun o trezvie, o sobrietate și apăsionalitate desăvârșită, iar «vederea» aceea nu e o vedere de tot felul de forme și întâmplări complicate ce se lasă descrise în amănunt, ci o trăire simplă, spirituală, fără formă, a prezenții dumnezeiești.

Ținând seama de aceste criterii, multele «vedenii» pe cari pretind că le au tot felul de indivizi, se vor dovedi ca halucinații ale unor oameni unora relativ sănătoși, dar de cele mai multe ori cu o sănătate deficentă. Dar falsul misticism se întrefine nu numai prin halucinații, ci și prin iluzii. La halucinație este întâi ideea, reprezentarea mintală, apoi senzația,

sau imaginea cu aparență de realitate. La iluzie este întâi o senzație reală și apoi o idee, o reprezentare falsă despre ea, o interpretare greșită a ei. Dacă halucinația este mai ales apanajul celor bolnavi, iluzia nu presupune numai decât o boală. O lipsă de atenție, de percepere superficială și imprecisă, însoțită de o preocupare a noastră de anumite idei și afecte, ne face să naștem nenumărate iluzii (Werner, Op. cit. p. 25).

Un rol important în nașterea iluziilor și mai ales în generalizarea lor îl joacă și ignoranța. Dar cu aceasta trecem la un treilea capitol, la cel al cauzelor morale ale falsului misticism.

III. Cauzele morale ale falsului misticism, sau domeniul ignoranței și al reței credințe. Drept cauze morale ale falsului misticism, se pot indica: ignoranța, lăcomia și prezumția. Dacă ocultismul și mai ales stările patologice produc fenomene de fals misticism dintr'o anumită sinceritate, prezumția și lăcomia produc cu rea credință pretinse fenomene de ordin supranatural, fie de caracter magic, fie de caracter religios, și întrefin credința în ele. De sigur, uneori credințele magice, lăcomia și prezumția se întălesc în unii și aceeași indivizi, producând fenomene vrăjitoresci, sau aparența unor fenomene religio-supranaturale. Acelaș rol îl poate avea și ignoranța, deși ea nu e o cauză de rea credință a unor astfel de fenomene. E totuși și ea o cauză morală a lor, deoarece și pentru ignoranță poartă o vină atât cel stăpănit de ea cât și cel răspunzător de el. Ignoranța e mai ales mediul și vehiculul propice de răspândire a falsului misticism. Mulți vrăjitori și descățători practice activitatea lor și din pricina ignoranței. Și mulți sunt robii unor iluzii din pricina ignoranței. Dar ignoranța e mai ales pricina care face mulțimea să dea crezare vrăjitorilor, halucinațiilor și iluziilor pe cari le produc unii indivizi. Ignoranța e factorul cel mai de seamă în generalizarea falsului misticism. Formele epidemice ale falsului misticism sunt un semn trist de înăpoiere sufletească generală și un certificat rușinos pentru păstoriul sufletești ai unui popor.

Dar să luăm pe rând cele trei cauze morale ale falsului misticism sau cauzele de răspândire a lui.

1. Ignoranța. «Neștiința este, cum spune Sf. Marcu Ascetul, măica tuturor relelor». (Epist. către monahul Nicolae, Filocalia I, ed. I, p. 331). Ea e unul din cei «trei vriași puternici ai diavolului» (al doilea fiind urea și al treilea nepăsarea), sub ocrotirea cărora se furșează toate patimile în sufletele din sine. De aceea omul are datoria să lupte necontenit pentru alungarea neștiinței din sine. Chiar ingerii se purifică în veți de neștiință, adică progresează la noi și noi trepte de cunoștință, cum ne învață Dionisie Areopagitul în Ierarhia cerească.

La adăpostul ignoranței se instalează în suflet și falsul misticism. Ca orice păcat și acesta poartă asupra sa, între alte multe peceți, și pe aceea a ignoranței. Căci falsul misticism este cum am spus, o dispoziție a sufletului care așteaptă totul dela miracol, caută la tot pasul vedenii și fimbacă aproape pe fiecare persoană mai deosebită în aureola supranaturalului. Această dispoziție se întemeiază pe o multiplă ignoranță.

a) Mai întâi se constată o crasă ignoranță a naturii și a legilor ei, cât și a supranaturalului. Ea confundă natura cu supranaturalul, deprecându-le pe amândouă. Necunoscând deosebirea între natură și supranatu-

ral, ea nu cunoaște nici raportul just între amândouă. Ea anulează întreg efortul spiritului omeneșc dela începuturile lui până azi care, împlinind porunca divină de-a supune pământul (Gen. I, 28), a dobândit, prin științele naturii, o cunoștință tot mai precisă și mai amănunțită a legilor naturale, a ce se poate aștepta dela fiecare lucru și fenomen și dela înălțuirea lor, a modului cum pot fi întrebuințate ca să dea maximum de randament. Dar totodată desonorează pe Dumnezeu, neștiind că El își descopere înțelepciunea și puterea în marea ordine naturală pe care a creat-o și-o susține și că El nu se poate rectifica pe Sine, suspendând la tot pasul legea naturală a lucrurilor și producând prin ele efecte supranaturale. Falsul misticism coboară supranaturalul, transformându-l în ceva obișnuit, înserându-l într factorii cotidiani, familari ai vieții. Supranaturalul astfel socotit nu mai e realitatea necontenită și înaltă, care provoacă omului cutremur și amețeală chiar și numai când se găndește la ea, fiind tocmai prin această distanță, inaccesibilitate și deosebire radicală de lume, un factor de elevație pentru viața credincioșului. Credința luminată e aceea care nu atribuie lui Dumnezeu nici una din însușirile și funcțiile naturii, ci-l socotește înf'nt mai presus de tot ce e manifestare și însușire naturală, nehrăzînd să-și facă despre El niciun concept, nici o imagine prin analogie cu lumea, ci ridicându-se la El prin rugăciunea «fără formă», cum zice Evagrie Ponticul, sau printr'o cunoaștere mai presus de cunoaștere, cum zice alți Părinți răsăriteni. Ea îl socotește pe Dumnezeu necunoscutul prin excelență și tocmai de aceea cutremurător. Sfântul Grigorie de Nissa și Dionisie Areopagitul au pus bazele solide ale acestei teologii superioare, numită negativă sau apofatică, ce se ridică la Dumnezeu mai mult negându-i orice însușire decât atribuindu-i-o, teologie pe care și-a însușit-o în chip special Ortodoxia. Iar un teolog mai nou spune: «Puterea lui Dumnezeu nu este nici o putere a naturii, nici o putere a sufletului, nici vreo alta dintre puterile mai înalte sau foarte înalte, despre care știm sau putem ști, nici cea mai înaltă dintre ele, nici suma lor, nici izvorul lor, ci criza tuturor puterilor, ceea-ce-i cu totul altceva. Puterea lui Dumnezeu nu stă lângă și deasupra lor (supranatural), ci d'ncolo de toate puterile condiționate și condiționatoare, cu neputință de amestecat cu ele, cu neputință de pus în rînd cu ele, numai în extremă precauție de comparat cu ele» (Karl Barth, «Der Romerbrief», ed. 1924, pp. 11-12).

Același teolog observă că: a pune manifestările lui Dumnezeu în rînd cu manifestările naturii, înseamnă a uita că trebuie să trecem prin granița învierii, ca și Hristos, pentru a ne întîlni cu lumea supranaturală. Afirmând înălțuirea noastră cu Hristos în ordinea naturală, înseamnă a uita că El a intrat prin Înviere în altă ordine, că ordinea naturală a fost arătată ca incompatibilă cu ordinea divină, prin Învierea lui Hristos, căreia trebuie să-i urmeze și învierea noastră, dacă vrem să intrăm în ordinea divină. «Este o impietate. Noi socotim că știm ce zicem, când zicem: Dumnezeu. Noi îi acordăm supremul loc în lumea noastră. Noi îl așezăm prin aceasta pe aceeași înie cu noi și cu lucrurile din lume... Noi ne îmbulzim în apropierea Lui și îl atragem fără grijă în apropierea noastră. No permitem să intrăm într'o relație de familiaritate cu El. No permitem să calculăm cu El ca și cum n'ar fi nimic deosebit. Ne permitem să ne dăm drept confidenții Lui, protectorii Lui, administratorii și mijlocitorii Lui.

Noi schimbăm vesnicia cu timpul. Aceasta este impietatea în relația noastră cu Dumnezeu. Noi ne facem în secret stăpâni în această relație. Pro-priu zis, nu ne interesează Dumnezeu, ci nevoia noastră căreia îl așezăm pe Dumnezeu. Cutezanța noastră cere, pe lângă toate celelalte, o cunoaștere și o pătrundere în lumea supranaturală, o dispunere de ea... Așezînd pe Dumnezeu pe tronul lumii, socotim să ne așezăm pe noi înșine... Aceasta este relația noastră cu Dumnezeu dincoace de înviere, înainte de a fi chemați la ordine: Dumnezeu însuși nu e recunoscut ca Dumnezeu și ceea ce numim Dumnezeu e în realitate omul» (p. 20). De fapt, vrăjitorul se face pe Sine Dumnezeu și e considerat ca atare, oricine se dă pe sine drept făcător de minuni sau văzător al lumii supraaturale. Dumnezeu nu poate fi cugetat atunci mai sus decât acești oameni, nici puterile Lui mai mari decât ale lor. «Sunt ridicați înălțai camenii și apoi se uită distanța față de Dumnezeu... Pentru că cugetăm despre noi înșine ceea ce-i perm'is să cugetăm numai despre Dumnezeu, nu putem să cugetăm despre Dumnezeu mai înalt decât cugetăm despre noi înșine» (p. 20).

Vrăjitorii, cei ce văd minuni și viziumi la tot pasul, «au schimbat mărirea lui Dumnezeu celui nestrucios, cu asemănarea și infățișarea omului stricacios» (Rom. I, 23). «Ei au pierdut simțul pentru ceea ce-i specific lui Dumnezeu... Distanța între Dumnezeu și om nu mai are o însemnătate principială, precisă, care trebuie respectată. Deosebirea între nestrucioșimea, absolută și condiționalitatea lui Dumnezeu și stricăciunea, relativă și condiționalitatea existenței noastre se șterge. Ochul, care trebuia să vadă această distincție, s'a întunecat. Astfel se ivește la mijloc, între aici și acolo, între noi și Cel cu totul altfel, negura sau ceața religioasă, în care, prin diferite meșteșuguri de identificare și proese de amestecare mai mult sau mai puțin sexual colorate, sunt ridicată stările umane sau animale la rangul de trăiri ale lui Dumnezeu, existența și activitatea lui. Dumnezeu e «experiată» ca trăire umană sau animalică... În negura aceasta se uită că tot ce e trecut e numai o ghicitoră» (p. 25).

De sigur, cum am mai amintit, Biserica noastră are doctrina despre energiile divine necreate, cari coboară în lume. Dar tocmai pentru că sunt necreate, se salvează discontinuitatea între ordinea creată și ele, se salvează caracterul apofatic al cunoașterii lui Dumnezeu, se salvează transcendența lui pentru puterile naturale de sesizare a omului, se salvează caracterul deosebit al acestor energii față de orice energie și formă din lume.

Dacă-i așa, o credință e cu atât mai luminată cu cât e însoțită de o mai largă cunoaștere a ordinii naturale, ca să nu atribuie nimic din ceea-ce-i propriu ei, lui Dumnezeu.

Desigur, aceasta nu înseamnă că credincioșii de rînd sunt excluși dela binefacerile acestui progres în cunoașterea lui Dumnezeu, neputându-și însuși toate descoperirile științei. Descoperirile esențiale ale științei pot fi făcute ușor accesibile masselor largi, dacă e cine să se ocupe cu răspunderea lor și de opera aceasta se poartă grijă la noi, mai mult ca în toate timpurile. Slujitorii Bisericii pot aduce o contribuție prețioasă în această operă, pe care o pot folosi chiar spre promovarea cunoștinței lui Dumnezeu. În felul acesta se alungă ignoranța din sufletele credincioșilor, pe de o parte în privința naturii, pe de alta în privința lui Dumnezeu, în așa fel

incât ei nu mai confundă natura cu supranaturalul, ci păstrează raportul just între ele. Foarte just a observat un teolog contemporan, că Spiritul dumnezeesc e ceea ce e dincolo de realitatea nemijlocită, sensibilă sau materială. Realitatea nemijlocită e ordinea naturală sau creată. E o malvitate, mai bine zis un semn de mare ignoranță și în același timp o mare impietate să se intercaleze Spiritul dumnezeesc între chipurile lumii sau activitatea lui între activitățile naturii. E o impietate și o coborâre a lui Dumnezeu, să fie conceput ca făcând o concurență nereușită zugrăvirilor, făcându-L autorul unor contururi primitive pe sticlele geamurilor. «Duh este Dumnezeu» (Ioan IV, 23); ca atare, El nu poate fi prins cu mâna și lucrarea Lui nu e o lucrare fizică nemijlocită, asemenea celeia a agenților naturali. Noi umblăm aici prin credință, nu prin vedere. De aci se vede că Dumnezeu nu este o realitate vizibilă sau nemijlocit experiabilă, ci o realitate indirectă, pe care o acceptăm prin credință. «Spiritul este negarea nemijlocită directă». «Credința are deaface cu lucrurile nevăzute. Ca să fie obiect de credință, tot ce e crezut trebuie să fie ascuns. Și e ascuns cel mai adânc, dacă e opus aparițiilor, simpurilor și experienței» (Karl Barth, op. cit., p. 4). Desigur, Biserica noastră are învățătura despre icoane. Dar icoanele nu sunt piese supranaturale intercalate între obiectele naturii. Ele împlinesc funcția de simboale, adică sunt obiecte produse de agenți ai lumii create, care ajută gândului să se ridice la ceea ce e dincolo de ele, așa cum toată natura poate da acest ajutor minții omenești. Cine consideră obiecte și lucrări ale naturii drept supranaturale, nu se ridică la Dumnezeu adevărat, cel mai presus de natură, ci se închină la idoli. Acela pierde tensiunea spre transcendent. Natura ajută pe credincios să urce spre Dumnezeu tocmai prin faptul că îi apare ca lipsită de atributele supranaturalului, că implică o insuficiență, intrucât nu se depășește în cuprinsul ei nicăiri legalitatea cunoscută. O natură în care fenomenele naturale s'ar alterna cu cele supranaturale, un om ale cărui manifestări naturale ar fi succedate de manifestări supranaturale, ar face de prisos existența unui domeniu deosebit al supranaturalului, n'ar mai mâna sufletul spre un Dumnezeu transcendent ordinii naturale.

Astfel, raportul între natură și supranatură nu e unul de amestec între ele, de alternare. Supranaturalul nu poate fi văzut, nu avem cu el un contact nemijlocit. El e dincolo de natură, inaccesibil nouă și cu totul altfel decât ceea ce putem noi vedea, cugeta, experia. Desigur, Biserica Ortodoxă admite că Dumnezeu ascultă rugăciunea credinciosului și când îi e de folos, i-o împlinește; Biserica noastră admite, deasemenea, că Dumnezeu ne dăruiește harul Său. Dar Dumnezeu nu împlinește rugăciunea credinciosului făcând minuni, adică suspendând de fiecare dată ordinea naturii, iar harul pe care ni-l dăruiește nu-l experiem direct, ca pe o energie a lumii create. Dumnezeu împlinește rugăciunile noastre, folosindu-se în modul cel mai eficace de lucrarea firească a forțelor naturii sau ne îndrumă în chip nesimțit să ne folosim în modul cel mai eficace de ele. Dumnezeu dă, în concepția Bisericii, hrană îmbelsugată, nu făcând să apară din nimc un număr de pâini în câmpuri, ci folosind sau ajutându-ne să ne folosim, în modul cel mai eficace, de forțele productive ale naturii. În orice caz, lucrarea lui Dumnezeu rămâne mai presus de experiență și nu turbură cu nimic ordinea naturii, din care motiv în toate cazurile de felul

acesta orice efect poate fi explicat și prin cauze pur naturale. E necesară credința pentru a atribui un efect oarecare influenței Lui. Iar aceasta e o dovadă că Dumnezeu nu intervine nemijlocit, vizibil, nu se substituie naturii, ci lasă natura în deplinătaea lucrării ei. Desigur, din punct de vedere ortodox nu se poate nega, în principiu, posibilitatea minunii și a viziunii. Nu se pot nega, de pildă, minunile și viziunile care însoțesc Revelația divină. Dar tocmai pentru a-și împlini menirea și a servi ca semne ale supranaturalului, ele trebuie să fie de tot rare. Minunile săvârșite în fiecare zi și la tot pasul n'ar mai avea niciun rost, iar Dumnezeu nu se amestecă fără rost în ordinea naturală pe care El însuși a creat-o. De aceea refuză Iisus cererea Fariseilor de a le da mereu semne. Viziunile adevărate sunt evenimente de ordin spiritual, care trebuie să se producă la un nivel spiritual și într'un mod care n'are nimic comun cu înfrunghipările lumii obiectelor.

b) Dar falsul misticism e alimentat nu numai de o ignoranță de ordin intelectual, ci și de una de ordin moral. Datorită acestei ignoranțe, credinciosul așteaptă săparea de anumite greutăți nu dela o îndreptare a vieții sale, ci dela miracole care îl dispensează de eforturi morale în vederea îndreptării vieții sale. Asemenea miracole i se promit nu numai de vrăjitori, ci, din păcate, și de unii păstori sufletești, cari prezintă rugăciunea lor ca deplin eficace prin ea însăși, fără să fie însoțită de o rugăciune și de o îndreptare morală a credinciosului. Desigur, nu se poate mega puterea rugăciunii în scăparea omului de anumite greutăți și necazuri. Dar rugăciunea nu aduce singură această scăpare, ci împreună cu o viață îndreptată. Rugăciunea își are rolul principal tocmai în faptul că se face preaptră de hotăr pentru o viață îndreptată sau susține o astfel de viață. De aceea e necesară și rugăciunea credinciosului, nu numai a preotului, pentru scăparea lui de necazuri. Orice preot ar trebui, prin urmare, să facă ceea ce face, de fapt, cei mai mulți: să folosească prilejurile când credinciosii vin să-i ceară ajutorul pentru a scăpa de necazuri, ca să le dea o învățătură despre viața pe care trebuie să o ducă. Sf. Părinți arată necontenit cum întreaga fericire și mântuire a oamenilor depinde de virtuțile lor. Prin toate necazurile, Dumnezeu vrea să-l scoată pe om din viața de patimi, din necurăția lui. Preoții au prilejul, când credinciosii vin să le destăinuie necăzurile și să le ceară rugăciunile, să cunoască de ce raclă morală suferă viața lor individuală și familială și să le arate modul în care pot scăpa de ea și urca spre tot mai multă virtute. În loc să citească la acatist biletele imorale, ca de pildă: «Dumnezeu să întorcă pe Ion cu dragoste asupra Mariei», ar fi de mult mai mare folos să lămurească pe credincioasa respectivă că trăiește într'o viață imorală, că j'ghește pe Dumnezeu cerându-i să o ajute în prelungirea acestei vieți și că suferințele ei vor dura atâta vreme cât va dura și patima ei și această viață neavenită. Cu atât mai mult ar trebui să refuze să primească a atinge de altar piese de lingerie intimă, cu aceeași scopuri, sau chiar cu scopul de a întări o căsnicie legală, sau de a întemeia una nouă. Prin practici de felul acesta nu se mai servește opera de educare și spiritualizare a sufletelor prin religie, ci sub forme creștine se servește de opera de scufundare a lor în imoralitate și în întunericul și robia unor puteri obscure, care se deslănțuiesc prin practici de sugestie și de magie.

Trebuie să judecăm lucrurile cu sinceritate și să răspundem cinstit la întrebarea: în ce proporție se află în credințoșii noștri preocuparea de jertfă și învierea lui Hristos, de mântuire prin împreună răstignire cu El față de patimi, față de omul păcatului și al egoismului, în raport cu preocuparea de scăpare din diferitele necazuri ale vieții, prin tot felul de practici cari nu pot avea nicio legătură cu opera de răscumpărare a Domnului și cu angajamentele morale ce decurg pentru fiecare credincios din ea? Să recunoaștem că toți avem o parte de vină pentru această situație, dacă nu pentru promovarea pozitivă a acestor practici și preocupări, semne ale necunoașterii înaltei esențe a creștinismului, cel puțin pentru puțina noastră răvnă în opera de luminare a credincioșilor.

2. O a doua cauză morală, care crează fenomene de fals misticism, este lăcomia. Lăcomia susține practicile vrăjitorilor, dar o întâlnim, din păcate, și la unii slujitori ai altarelor, îndemnându-i să tolereze ignoranța religioasă a credincioșilor, dar și să se dea drept făcători de adevărate miracole. Invățarea credincioșilor că scăparea lor de necazuri depinde în primul rând de o viață de muncă și seriozitate morală, nu convine nici acestor falși păstori, pentru că pierd rolul de factorum bine remunerat, nici credincioșilor, la început, căci le pune povara unor îndatoriri de viață și a unor responsabilități, al căror gust nu se capătă decât cu vremea, după o anumită creștere moral-spirituală a omului. Predica stăruitoare, învățarea, sfătuiră credincioșilor, nu sunt însoțite sau urmate numaidecât de o monedă, ca hârțuța la acatist. Și se preferă moneda credinciosului în locul mântuirii lui. Astfel, credinciosul e lăsat în întunec, în loc să fie luminat neconștient asupra însușirilor lui Dumnezeu, asupra jertfei lui Hristos, asupra condițiilor morale cu ajutorul cărora omul poate crește în unirea cu Hristos și se poate mântui. Creindu-și din interese materiale, fără multă greutate, în mod treptat o faimă, acești falși păstori încep să creadă dela o vreme ei înșiși că au puteri miraculoase.

3. Și iată cum o a treia cauză care susține falsul misticism, este praznă. Praznă este specifică oricărei mentalități magice. Căci, în vreme ce mentalitatea religioasă cere smerit ajutorul lui Dumnezeu, mentalitatea magică, necunoscând pe Dumnezeu ca persoană liberă, ei crezând doar în forțe impersonale, deci lipsite de libertate, socotește că poate dispune de ele, deci face pe credincios să se creadă superior lor. Dar în păcatul acesta cad ușor și unii monahi. Formid în viața lor călăgărească cu oarecară bună intenție de viață înfrănată, de rugăciune mai simțită, nu peste mult cad victimele faimei de sfinți, cu puteri miraculoase, pe care câteva femei ușor câștigate ca aderente de orice monah, i-o fac cu asiduitate, datorită ignoranței lor. Și așa încep să se creadă ei înșiși sfinți, văzători în suflute, tănăduitori, și să se comporte în consecință. Desigur, psihologia acestora e ceva mai complicată și ar putea forma obiectul unui studiu destul de interesant. N'am putea zice că ei se cred întru totul drept ceea ce sunt socoțiți. Se amestecă în stările lor suflutești și multă nesiguranță și o doză de nesinceritate, de voință de a părea ceea ce nu sunt siguri că sunt. Pe de o parte cred de fapt într-o anumită putere a lor, peste suflute; pe de alta, nu prea sunt siguri dacă puterea lor e chiar atât de mare câtă li se atribuie și nici dacă ea e dela Dumnezeu sau din «personalitatea» lor, sau se datorește slăbiciunii celor ce umblă în jurul lor. De aceea ei trebuie să

simuleze o evlavie și o putere mai mare decât au. Neavând convingerea că în ei lucrează Dumnezeu, ei sunt plini de mândrie, pe care se silesc să o disimuleze, ca să apară ca oameni ai lui Dumnezeu, dar ea izbucnește adeseori în manifestări cari îi dau de gol, pentru cei ce sunt în stare să vadă. Ei nu scapă niciun prilej de a face să se înțeleagă puterea de care dispun. Prin aceasta se desvăluie că nu puterea lui Dumnezeu lucrează prin ei, căci de puterea lui Dumnezeu nu poate dispune omul, ca să poată amenința cu ea pe cei ce-i privesc cu ochi critici, sau să făgăduiască cine știe ce miracol. Puterea lui Dumnezeu e cerută cu smerenie, rămânând ca Dumnezeu să o dea sau nu, după bunăvoința Lui. Cine se bizue pe puterile supranaturale ca pe niște puteri ce stau la dispoziția lui, se arată ca fiind stăpân de o urențialitate vrăjitoarească. Când vreun preot, sau vreun călugăr, cere unei mame să-i aducă fotografia fiului dispărut și când după ce i se aduce și privește la fotografie, declară cu ton sigur: «Ți-l aduc», se comportă nu ca un reprezentant al religiei, ci al magiei, adică se socotește nu slujitorul smerit al lui Dumnezeu, ci dispunătorul de anumite puteri obscure.

Nu negăm că se poate obține o sfințenie și în viața pământească. Dar între sfințenia adevărată sau căutarea sinceră a sfințeniei și falsa sfințenie sunt următoarele deosebiri radicale:

a) Sfințenia încoronează strădaniile îndelungate și obositoare ale unei vieți întregi; faima falsei sfințeni și-o câștigă cineva după câteva luni de exhibiții extravagante, bine puse în scenă. Se poate întâmpla și faptul ca cineva să fi pornit sincer pe drumul unei vieți de curăție, dar neacoperindu-și destul de bine ostentivale sale, lauda oamenilor îl dă peste cap, până e încă crud în viața duhovnicească, încât încetează de a mai urmări sfințenia adevărată, mulțumindu-se cu manifestări prefăcute de sfințenie.

b) De aceea, sfințenia adevărată și strădania după ea, este acoperită de smerenie. Omul care trăiește împlinind cu adevărat poruncile dumnezeesti, nu caută să atragă atenția asupra sa, asupra vieții sale, nu vorbește de sine, sau dacă aduce altul vorba despre sine își scoate în relief păcatele, scăderile sale, chiar cu exagerare, sau chiar inventându-le. Peste tot el ține să treacă drept un om neînsemnat. Pe sfinți adevărați îi descoperă Dumnezeu fără voia lor, uneori numai la moartea sau după moartea lor. Din păcate poate fi simulată și smerenia. Unii dintre cei care își fac faimă de sfinți fac pe smeriți. Ba mai mult, săvârșesc fapte păcătoase, cu pretenția că voiesc să-și acopere cu ele sfințenia. Și de fapt reușesc să amănă geacă multe suflute naive. Totuși, smerenia adevărată și acoperirea adevărată se pot deosebi ușor de cele false. Smerenia falsă se cunoaște prin aceea că cel ce o afișează face caz de ea, atrage atenția asupra smereniei care a poruncilor și a disciplinei bisericești. Acoperirea sfințeniei se face printr-o înveșmântare în simplitate, în nepricupere, prin săvârșirea la întuneric a celor bune.

c) Sfințenia adevărată înseamnă o stare de curăție de toate patimile: a lăcomiei păntecelui, a desfrâului, a iubirii de argint, a mâniei, a înfrățării, a trândăviei, a mândriei. În locul fiecărei patimi din acestea trebuie sădăită virtutea contrară. Astfel, urcușul spre sfințenie înaintea dela

sobrietatea în mâncare, la castitate, la nelăcomie, la blândețe, la seninătate, la hărnicie, la smerenie și iubire. De patimile trupești reușesc mulți să se elibereze. Dar foarte puțini reușesc să se elibereze de mândrie. De aceea, falsa sfințenie caută popularitatea. Ea simulează și smerenia și iubirea de oameni, pentru a-și atrage admirația. Sfântul adevărat are putere să suporte chiar impopularitatea, pentru că are alte mângâieri și n'are lipsă de hrana laudelor omenești.

E uimitor și trist să vedem că la noi s'a lăsat moda simulării sfințeniei, cu tot cortegiul de preținse daruri suprafirești ce țin de ea: eficacitatea sigură a rugăciunii, citirea gândurilor, vederea la distanță, darul tămăduirii, al proorociei, etc. În loc să înainteze cu osteneală răbdătoare pe drumul îmbunătățirii reale și a mântuirii, împlinind ascultările de muncă sârguincioasă și de curățire de orice patmă și de orice gând subțire al patimii, făcându-se pildă de viață serioasă, tocmă intrucât se feresc mai mult de vederea lumii, sunt unii cari aleg drumul luncos și comod al pierzaniei, creindu-și câte o oază de adoratoare și lăsându-se răsfățați de ele cu mângâiere bună, cu haine moi și luxuase, cu ofuri de admirație pentru orice cuvânt ce le iese din gură, cu o propagandă care le duce repede faima în toată țara, făcând pe o mulțime de oameni să alerge când la unu când la altul din ei, până ce se conving că nici acesta, nici acela nu e proorocul.

Din toate cele de până aici se poate vedea că falsul misticism, întreținut din ușuratețe și lăcomie între credincioșii noștri, este un fenomen de decadentă care slăbește adevărata credință și viață morală reprezentată de Ortodoxia noastră. De aceea, este în interesul Bisericii și al creștinilor, în primul rând, să pună stavilă acestui fenomen. Este de datoria noastră de tuturor să reactualizăm, prin propovăduirea noastră, în conștiința credincioșilor, principiile luminoase ale creștinismului. Să concentrăm propovăduirea în jurul lui Hristos, a Jertfei și a Invierii Lui, nu să concentrăm privirea în jurul persoanei noastre. Totodată să nu uităm că Ortodoxia are ca principal element tainic: unirea credincioșului cu Hristos. Dar acest element tainic se face propulsorul unei etici personale, condiția neapărată a mântuirii. Concepția aceasta etică a mântuirii face din Ortodoxie o doctrină a luminii, căci viața virtuoză este singurul factor care dă o explicație rațională mântuirii și desăvârșirii. Arătând neconținut credincioșilor că mântuirea lor depinde de viața lor de credință, de muncă, de omenie, de iubire, de sobrietate, arătându-le în sfaturi individuale pe ce treaptă sunt și ce trepte urmează să urce imediat, aruncăm lumină în cugetele lor; ei își dau seama că așa e și rațional să fie. Altfel îi forțăm să accepte la tot pasul irăționale și arbitrare intervenții din altă lume, îi silim să renunțe la orice explicație a ajutorului de sus și a mântuirii. Și prefăcăm creștinismul într-o magie care nu dă niciun ajutor formării morale și intelectuale a omului. Iar paguba va fi, în primul rând, a noastră. Căci mințile oamenilor nu vor accepta multă vreme să atârne de practici și atitudini inexplicabile sub raport moral.

Dar dacă manifestările înfățișate până aci, reprezintă mai mult o falsă înțelegere a Ortodoxiei, există și un fals misticism de esență protestantă și neo-protestantă, care trebuie să ne intereseze, întrucât influențează uneori viața religioasă a credincioșilor noștri. Protestantismul, prin doctrina sa

despre mântuirea numai prin credință, nu urmărește, prin predica sa, să angajeze pe credincioși într-o viață de fapte, într-o viață ce progresează în virtuți. El vrea numai să trezească în credincioși încrederea că Jertfa lui Hristos îi absolvă de orice păcat și le asigură mântuirea, fără ca ei să fie datorți să facă ceva pentru a-și schimba viața. E o predică de stil sentimental, care urmărește o înduioșare momentană a credincioșilor, fără urmări durabile de natură etică.

Predica de natura aceasta, de stil protestant și neo-protestant, care prin descrieri impresionante ale suferințelor de pe cruce ale Domnului și prin intonația sentimentală a cuvântătorului, urmărește să stocască câteva picături de iacrimă din ochii credincioșilor, fără nicio urmare pentru viața lor zilnică — căci doar Domnul a făcut, prin vărsarea Sângelui Său pe cruce, totul pentru noi —, o întâlnim destul de des și în bisericile noastre. E o predică de flori retorice, poate și o predică de impresionante descrieri ale iubirii lui Hristos față de noi păcătoșii, dar nu și o predică de angajare a credincioșilor într-o stăruitoare și neconținută răstignire și înviere cu Hristos, adică de luptă neîntreruptă cu patimile egoismului, de progres neîntrerupt în fapte bune. E o predică ce prezintă mântuirea omului ca realitate exclusiv de Dumnezeu prin Jertfa Fiului Său, omul neavând să contribuie cu nimic, ci doar să se pătrundă, înduioșându-se, de atâta iubire a lui Dumnezeu, care îl tot iartă pe el, care numai păcătuiește, neputând face nimic bun.

Ceea ce dă acestei mentalități caracter de fals misticism și o înrușete cu formele de fals misticism descrise mai înainte, este același pasivism moral, același inactivism, care așteaptă totul dela Dumnezeu. Falsul misticism anulează rolul omului, importanța lui, slăbește persoana lui în fața exclusivității realității și atotfidenței divine. Dacă-i așa, numai o concepție care accentuează rolul activității omului în dobândirea mântuirii, afirmă valoarea omului și îl face să se mențină în identitatea lui și să crească în putere până la măsura «bărbatului desăvârșit» (Efes. IV, 13).

Nu mai creștinism, în care eticul are un așa de mare rol, în care contribuția omului la mântuirea sa prin fapte este atât de necesară, este un factor de formare a omului și a păstrat în toată deplinătatea esența de adevărată religie a creștinismului. Iar acest creștinism este ortodoxia. Oriunde nu se urmărește această formare, această întărire a omului, oriunde omul e depreciaț, puterea lui slăbită, avem o cădere dela adevărata religie într'un fals misticism. Acolo nu se împlinește voia lui Dumnezeu, care a trimis pe Fiul Său în lume ca să refacă pe om, ca oamenii «viață să aibă și mai mult să aibă», care voiește, potrivit cuvântului Sf. Ap. Pavel, ca noi să fim «puternic întăriți, prin Duhul Său, în omul dinăuntru» (Ef. 3, 16).

4. În toate formele de fals misticism descrise până aci se observă o oboseală, o lipsă de curaj în fața vieții, o teamă de viață, un refugiu în falsa mângâiere că face Dumnezeu sau cine știe ce forță supranaturală totul în locul omului. E a patra cauză morală a falsului misticism. E un alt aspect al stării nesănătoase pe care o susține.

Sf. Părinți răscriteni pun un mare preț pe trezvia credincioșului. Aceasta este o neconținută atenție a omului la gândurile cari caută să se furișeze în mintea lui, pentru a le alunga imediat pe cele rele. Dar trezvia am